

Interview Clarinde Wesselink 12/01/2025

C=Clarinde

V= Victorine

V: Welkom Clarinde, leuk dat je er bent!

C: Dank je. Ik vind het heel spannend ineens, haha!

V: Ik vind het ook spannend, haha! Omdat ik van te voren de vragen heb opgesteld. Ik heb een hele lijst.

C: Oh wauw.

V: In jouw biografie online staat dat je antropocentrische perspectieven overstijgt van nieuwe verbindingswegen smeden tussen menselijke en niet-menselijke entiteiten. En je nodigt het publiek uit om choreografie te zien als een dialoog tussen verschillende soorten en een gezamenlijke uitwisseling met dieren, planten, objecten en zelfs micro-organismen. Dus mijn vraag is, zijn we volgens jou als mens in staat om een radicaal ander perspectief in te nemen?

C: Ja, daar ben ik helemaal van overtuigd. Maar dat komt ook omdat ik het zelf heb meegemaakt. En ik geloof daarin vooral...dat het fysieke en onze taal daar een hele grote rol in spelen. Dus taal, hoe we denken, welke woorden we gebruiken om concepten te begrijpen, maar ook hoe we ons fysiek door de wereld bewegen. Dus hoe we leren kijken of we ergens in staren of turen. En dat kijken en bewegen wordt ook weer gevormd door onze taal. Maar bijvoorbeeld in het onderzoek wat ik nu aan het doen ben, gebruik ik heel vaak woorden. En dan zie je dat als mensen daarmee aan de slag gaan, dat die woorden ook weer andere betekenissen krijgen, omdat ze de ruimte op een andere manier zijn gaan ervaren.

V: Dat was wat we bij de oefening toen bij de ARIAS workshop met jou ook deden. Dat vond ik boeiend.

C: Ja, zeker. Ik zal een voorbeeld geven. Het is wel een heel persoonlijk voorbeeld, maar ik was op de Rietveld, toen ik nog jong was, erg depressief. Ik begon daar heel jong en ik kwam van de boerderij. Ik was helemaal niet gewend om acht uur per dag binnen te zitten. Toen hebben de dokters gezegd, je bent depressief en dat zit in jouw systeem. Je moet aan de medicatie. En toen zei ik, dat wil ik niet. Ik geloof niet dat dat waar is. Vervolgens ben ik fysiek nieuwe wegen gaan zoeken in de stad. Want ik zag de stad echt als een soort van blokkendoos waarin ik gevangen zat. En die ben ik fysiek gaan onderzoeken. Op een gegeven moment werd het echt een speeltuin voor mij, waar ik iedere keer nieuwe ingangen vond door me op een andere manier te bewegen. En daardoor begon ik ook nieuwe relaties te ontdekken.

V: En je eigen plek ook te vinden misschien? Hoe je om moest gaan met een nieuwe omgeving?

C: Ja, en daardoor voelde ik ook dat mijn lichaam inderdaad een soort van permeabel is. Want het is elke keer aanpassen. En doordat ik andere gedachten creëer ontstaat er ook een andere realiteit. En natuurlijk is wat wij zien maar één beperkte realiteit. Ik denk als voorbeeld aan Groenland, waar ze wel 40 verschillende kleuren blauw zien. Dat is een heel andere realiteit dan dat wij hebben. En onder stress ervaar je de wereld heel anders dan wanneer je verliefd bent. Dat zijn heel kleine ingangen die laten zien dat we eigenlijk continu andere perspectieven in kunnen nemen.

V: Ja, door de dingen die er ineens uitspringen voor jou. Of de betekenis die je ergens aan geeft.

C: Neem bijvoorbeeld mijn onderzoek naar micro-organismen. Ik ben een jaar lang met wetenschappers op pad geweest, in de Smoky Mountains in Amerika door de bossen naar korstmossen wezen turen. En nu is mijn hele wereld radicaal anders dan hoe ik voorheen Amsterdam ervoer: Omdat ik elke dag korstmossen zie en ze weet te vinden, ben ik heel anders door de stad gaan kijken. Doordat ik dat korstmossen-onderzoek heb gedaan. Dus ik denk inderdaad dat onderzoek, nieuwsgierigheid, taal en fysiek voor mij de vier ingrediënten zijn waar(deer) is radicaal anders kunt gaan beleven. Anders kunt gaan zien

elkaar ontmoeten. Dus om ten eerste op een gelijke basis te komen. waar ontmoet je elkaar? Wat is de *common ground* om iemand mee te nemen?

V: Ja, interessant.

C: Kun je wat met dit antwoord?

V: Jazeker, ik snap wat je zegt. Mijn onderzoek naar andere perspectieven richt zich op het water als omgevingselement. Als de ruimte waarin we ons bewegen water zou zijn, hoe anders beleef je dan de wereld, denk jij? Heb jij daar ervaring mee en heb je onderzoek met water gedaan?

C: Ik heb heel veel onderzoek gedaan met water. Mijn laatste onderzoek was tijdens corona, toen ben ik een jaar lang mee gegaan met open waterzwemmers. Ik vroeg me af wat sportclubs op de oude traditionele manier aan toegevoegde waarde hadden in de tijd van corona. Omdat sporten iets is wat je non-verbaal doet. En de meeste mensen die op een sportclub zitten hebben naast dat ze met elkaar sporten, niet per se behoefte samen uit eten te gaan of samen iets vriendschappelijks te gaan doen. Toch komen sommige mensen op die sportclub al twintig jaar, ontmoeten ze dezelfde mensen. Alle hiërarchie verdwijnt. Een politieman of iemand die op een vuilniswagen werkt of iemand die een heel hoog beroep heeft; het maakt niet uit. Je hebt gewoon je zwempak aan of je judoka.

V: Het is alleen fysiek en de rest doet er niet toe op dat moment.

C: Precies. Maar je bent wel aan het communiceren. Als je vecht, moet je wel weten dat iemand je niet echt zal slaan: Er moet vertrouwen zijn. Ook met het open water zwemmen. dat deden we 's ochtends om 7 uur, heel vroeg, ook in de winter. Dan moest je elkaar kunnen vertrouwen dat als ik zou bevriezen of een verstijving kreeg, iemand mij eruit zou halen.

V: Dus je moet elkaar goed in de gaten houden bedoel je, want je bent kwetsbaar.

C: Ja. Je probeert elkaars ritme te zoeken.

V: Dus jullie zwommen samen een route?

C: We zwommen om het meer heen. In de winter niet, maar in de zomer en het was twee kilometer. Toen ben ik de zwemmers ook gaan interviewen over wat het voor hen betekende om in het water te zijn. Het waren vijf vrouwen die alle vijf heftige thuissituaties hadden. De één had een kind dat ontspoord was, de ander een scheiding, weer een ander was ziek. Dus ze hadden allemaal een verhaal. En ze zeiden dat door samen te zwemmen, ze zich weer één voelden met de omgeving. En één met de wereld om zich heen.

V: Het had een helend effect bedoel je?

C: Precies. Als je een enorm probleem hebt dan kun je best wel geïsoleerd van de wereld raken. Want je hebt het idee dat je dat intern zelf moet gaan oplossen. Om dan samen in één ritme, in een water, in een gezamenlijk soort van gedeeld veld te zijn, zorgt dat inderdaad voor een heelproces. En zij zeiden ook: Zonder dat water had ik dit niet kunnen doorstaan.

V: Wat mooi.

C: Dus zij zagen dat water echt als een soort van verbinding die tussen hen was, maar ook een verbinding tussen hun problemen en henzelf....Soms kun je zwaarte in je lichaam voelen als je een probleem hebt. Ze zeiden: Het water tilt je even.

V: Letterlijk word je lichter. En je voelt je lichter. Ik kan me voorstellen dat de reis die je maakt - door het water heen te gaan met elkaar - ook verlichtend kan werken.

C: Ja. Je kijkt altijd onder en boven tijdens het zwemmen: Je bent in twee werelden continu. Dit ervaar je door middel van je oren: Soms hoor je onderwater, soms hoor je bovenwater. Net als je ogen die ook van onder naar boven gaan. Dus je hebt ineens dat gevoel van in twee werelden te zijn.

V: Wat interessant. We zijn allemaal voortgekomen uit het water oorspronkelijk. De relatie met water is er sowieso bij mensen. En je komt ook als pasgeborene uit het water.

C: Ja. Je ziet bijvoorbeeld in martial arts, als het over beweging of langzaam bewegen gaat, dat ze het altijd hebben over: Doe alsof je in het water bent. Voel alsof je in het water bent. Dus de kwaliteit van beweging die je zoekt in een martial arts training, gaat heel vaak over de relatie tot het water.

V: Heeft dat dan te maken met een soort vertraging? Want die wordt je opgelegd als je door het water heen moet bewegen.

C: Ja, en ook een soort van geaardheid: Als je bijvoorbeeld in een rivier staat, moet je je nooit helemaal vastklampen aan de bodem. En dat is ook met water het geval. Maar als je

op de juiste manier in een rivier loopt naar de overkant, dan moet je een beetje meegaan met de stroom en tegelijkertijd 'geaard' blijven. Een contradictie eigenlijk.

Wat was je andere vraag?

V: Als de ruimte waarin ons bewegen water zou zijn, hoe anders zouden we dan de wereld om ons heen beleven?

C: Ik denk dat je meer gedeeldheid /verbinding zou ervaren. En je je meer gegrond zou voelen. In het water. En ik denk dat we andere communicatie zouden hebben. Waar ik nu mee bezig ben in mijn werk is dat je deze ledenmaten [armen] wat minder *present* maakt. Als je in water beweegt/zwemt, gebruik je meer je benen en de rest van je lichaam. Omdat we op het land zo erg naar beneden worden gedrukt gebruiken we onze armen het meest; ze zijn het lichtst en het makkelijkst om te bewegen, dus daar communiceren we veel mee.

V: In het water zwem je inderdaad meer met je benen dan met je armen.

C: En je ruggengraat is helemaal los. De temperaturen zijn anders. Ik merk ook dat er een soort van grens is in het lichaam, waarbij je, als het heel koud is, niet meer weet of het water binnen is of buiten je lichaam.

V: Dat is fascinerend.

Ik heb een keer gelezen over een interview met een man die in z'n eentje met een kajak allerlei zeeën overgaat. Hij maakt enorme reizen in een kleine kajak. Ik vind het echt een doodeng idee. Als hij lang op open zee zat in zijn kajak en de lucht was blauw, het water was blauw. Op een gegeven moment zag hij niet meer het verschil tussen lucht en water en wist hij niet meer waar de horizon was. Zijn beleving van tijd veranderde. Hij werd onderdeel van het ritme van de zee, van de golven, met de kajak als verlengstuk van zijn lichaam. Ik zal opzoeken hoe hij ook alweer heet. Hij heeft een boek geschreven over zijn reizen en muziek gemaakt naar aanleiding van deze ervaring. Misschien heb jij daar wat aan.

C: Vind ik mooi. Ik moet ineens denken aan Wubbo Ockels, die bekende Nederlandse astronaut. Zijn vrouw vertelde dat als hij niet kon slapen dat hij dan onder water in het zwembad ging liggen in de tuin. En dan weer het gevoel had een beetje terug in de ruimte te zijn door de gewichtloosheid onderwater.

V: Wat grappig. Ik heb nog een vraag gekoppeld aan de vorige vraag: Hoe zou je dit vertalen naar een zintuiglijke ervaring voor publiek? Heb je dit ooit onderzocht?

C: Ja, ik heb ooit een soort waterhoeden gemaakt voor publiek. Met waterslangen aan beiden kanten die van de ene kant naar de andere kant liepen, dus die hen verbond.

V: Je bedoelt van de ene persoon naar de andere persoon?

C: Ja. De één was bijvoorbeeld lager dan de ander. Als ik lager was, dan zou al het water naar mij stromen. Dus ik had een soort van communicatie systeem gemaakt voor tien mensen. Een ander voorbeeld is een *swimming suit* dat ik gemaakt heb waar hoofden aan elkaar waren verbonden. Toen heb ik verschillende mensen laten ervaren dat je ruggengraat één wordt: Dus je kunt iemand anders bewegingen voelen door te bewegen.

V: Je wordt eigenlijk een veel langer wezen op die manier. Vanuit de twee ruggengraten verlengd.

C: Ja. Voor mij was de vraag hoe kan ik deze kostuums kon vertalen naar een ervaring voor het publiek. Ik ben geen kostuumontwerper, dus voor mij was het een hel van een klus om dan heel veel pakken of kostuums te maken.

V: Je bedoelt dat je wel het idee hebt had om dit als een ervaring aan publiek te bieden, om zelf te doen?

C: Daar was veel interesse in, van festival Karavaan bijvoorbeeld. Ken je dat?

V: Ja zeker, ook vaker mee gewerkt.

C: Ah dat dacht ik al. Die waren toen heel geïnteresseerd. En ook andere festivals vonden het erg leuk. Maar ik was eigenlijk gewoon niet *capable* om dat te realiseren. Omdat ik niet de *skills* had om ze echt zo exact te maken, want dan moet je ook nadenken over dat het op ieder hoofd zou passen.

V: Ja, dan wordt het een technisch verhaal. Om de hoofdtooien voor iedereen beschikbaar te maken. Maar je hebt het destijds wel zelf gemaakt en uitgevoerd voor de performance en de video ervan, toch?

C: Ja, ja.

V: En ook in die dans met dat water op het hoofd was je ook zelf aan het dansen of heb jij alleen de choreografie en het concept ontwikkeld?

C: Toen heb ik dat alleen gemaakt. Ik ben altijd geïnteresseerd geweest hoe ik een ervaring naar het publiek kan vertalen. En ik heb geleerd dat een kostuum maken voor een performer nooit één op één naar het publiek de vertalen is. Het wordt toch altijd een versimpeling. Het is alsof je slechts een kruimeltje geeft; omdat iemand met wie je werkt veel meer wéét en kan dan een leek uit het publiek.

V: Een professionele performer heeft natuurlijk allerlei vaardigheden. Die heeft veel meer lichaamsbeheersing en ideeën over wat je daarmee kunt doen, aan beweging o.a.

C: Ja, of dat de performer/ danser zo sensitief is dat één dingetje al enorm interessant is voor hem of haar, terwijl het voor een publiek is van, 'is dit het nou'?

V: Dan kan het een speeltje zijn dat de plank helemaal mis slaat. Of slechts een gimmick worden.

C: Ik denk ook, dat had ik al geleerd met de festivals, dat het heel moeilijk is om ruimte te creëren om zo'n fysieke ervaring te kunnen geven. Om die tactiliteit te vinden.

V: Dat zou eerder vorm kunnen krijgen in een workshop of een langer traject. Wat je met een groepje mensen doet die echt ook wil?

C: Of een plek als Oerol festival, waar je even weg kunt van de festival setting - waar theater wordt geconsumeerd - en kunt zeggen: Even stilstaan, we gaan nu dit doen.

V: Precies. De concentratie opzoeken om echt ergens in te gaan. Losgekoppeld van die andere wereld. Samen weg gaan en meer tijd nemen.

C: Ik denk dat dat bijna de helft van de ervaring is. Van wat je geeft.

V: Dat denk ik ook. Dank je. Een andere vraag over je nieuwe project. Waarin je wilt onderzoeken hoe we andere vormen van tijd kunnen ervaren vanuit ruimtelijke ritmes en op basis van geluid en textuur in plaats van klok-gebonden tijd. Heb je ook interesse in het onderzoeken van tijd in relatie tot water? Dus de tijdschalen die onder water gelden, bijvoorbeeld in de zee. Je hebt het eigenlijk net al deels genoemd, maar is dat nu nog een onderdeel in je onderzoek?

C: Nee, op dit moment niet. Dat komt omdat ik nu meer geïnteresseerd ben om binnen dingen te doen; ik ben in het theater dingen aan het onderzoeken ben gericht op de architectuur. Eerder was het altijd buiten. En was ik op pad. En dat is nu naar binnen verplaatst.

V: Kan ook fijn zijn, zo'n beperking. En praktisch wellicht.

C: Maar de regen gebruik ik wel bijvoorbeeld. Dat is een ritme waar we wél op reageren en het weer in het algemeen gebruiken we bij het onderzoek. Als ik zwem, of als ik in het water ben, ervaar ik tijd heel anders. Wat ik nu aan het onderzoeken ben is dat als je het materiaal echt voelt, je tijdsbeleving verandert. Dus het water als materiaal waar ik me in bevindt, verandert mijn tijdsbeleving.

V: Omdat je beweging verandert en daardoor dus ook gevoel van tijd?

C: Inderdaad. En dat had ik vroeger ook met paardrijden. Ik was soms helemaal in het ritme van het paard. Ik had een hele andere beleving van tijd op een gegeven moment, omdat je een andere entiteit volgt. En dat is denk ik ook met water zo. Je volgt eigenlijk het water.

V: En als je paard rijdt, dan word je dus onderdeel van dat paard. Je moet mee bewegen met het ritme van het paard.

C: Dat is denk ik ook met water zo, dat je toch in een heel andere bewegingskwaliteit komt.

V: ik moet denken aan wat ik over de octopus heb gelezen. Hoe zou die tijd beleven? De octopus heeft overal ruimte om zich heen, kan overal naar toe, alle kanten op - naar boven, beneden, op zij, naar achteren enzovoorts. Wij verplaatsen ons naar voren. En alles wat achter is, is geweest en verleden tijd. Voor een octopus werkt dat waarschijnlijk niet zo?

C: Er zijn culturen voor wie de toekomst juist achter hen ligt, dus dat is een heel andere oriëntatie. Waar ik bij *Beating* [Clarindes huidige onderzoeksproject] wel op in ga is dat we veel met de lucht als medium werken. Dus dat lucht ook een medium is wat je aanraakt, net als water. Dat heb ik echt van mijn onderzoek met water geleerd.

V: Dat wil je zichtbaar maken?

C: Ja, want het is zo raar dat we wel zeggen dat we water aanraken als we gaan zwemmen, maar niet zeggen dat we lucht aanraken als we gewoon over straat lopen.

V: Nee, terwijl we dat continu doen. Als je dat zichtbaar zou willen maken dan...

C: Zijn we de hele tijd aan het bewegen haha!

V: Of in het licht waarin je stofjes ziet warrelen, daar zie je je beweging ook goed terug

trouwens.

C: Ja.

Waar ik overigens heel veel inspiratie uit haal is het werk van Gordon Hampton. Hij neemt de stilste plekken ter wereld op en heeft ook op zee en onderwater geluiden opgenomen. Omdat er steeds minder plekken echt stil zijn. Er is veel geluidsvervuiling onder water, waardoor vissen niet meer kunnen communiceren met elkaar.

V: Klopt ja. Dankzij ons.

C: Door ons mensen.

V: En wat inspireert je in de manier van werken van Gordon Hampton?

C: ik ben nu van mijn werk een geluidsinstallatie met 24 speakers aan het maken met een sound designer samen. Aan het begin van die installatie ervaar je eigenlijk hoe onze realiteit verandert onder stress. Dus hoe onze geluidservaring verandert onder invloed van stress. En aan het eind van dat stuk hoor je hoe je geluid hoort in een van de stilste plekken.

V: Datzelfde geluid dan ook?

C: Ja en hoe dat verandert. En dat is geïnspireerd op hoe Gordon Hampton over geluid praat. Zo gebruik ik dat.

V: Wat heb je geleerd over tijd? Over de menselijke klok versus andere tijdsbelevingen en ritmes aan de hand van jouw performances?

C: Ik denk dat oefening, *practice*, heel belangrijk is. Voor mijn laatste voorstelling heb ik mee bewogen met de zon, met de opkomst van de zon. En toen heb ik in 45 minuten één beweging gedaan. Ik moest super langzaam bewegen.

V: Non-stop één doorlopende beweging?

C: Ja, dus het was zwaar en intens. Ik heb dat toen twee maanden achter elkaar gedaan. Om echt te weten dat ik tijdens die performance zelf wist hoe lang de cirkel precies klopte. En dan word je er zo steeds sensitiever voor om elke schakering van licht te zien veranderen. Dus verandering gaat ook over *practice*, over doen, over veel doen.

V: Waardoor je met al je zintuigen de verschillen gaat opmerken?

C: Ja, ik merkte dat ik steeds sneller in die andere tijdsbeleving kwam en dus dat ik niet meer lette op: "Oh, over 20 minuten ben ik hieruit, uit deze hel", maar dat ik alleen maar aan opletten was hoe het licht veranderde. En dat was mijn ritme.

V: Dus dat je een manier vindt waarin je kunt bezinnen in het moment.

C: Ik heb ook een keer meegelopen met de zee. Dus dan werd het vloed en dan had ik precies uitgerekend hoe langzaam ik moest lopen zodat de zee achter me aan zou lopen. Dat was het idee haha!

V: Dat is mooi.

C: Niet helemaal gelukt...

V: Lijkt me lastig. Zo grillig!

C: Ja. Maar dan kom je ook in een soort van...met het ritme... ja...Je komt er op een gegeven moment hélemaal in en dan voel je alleen maar hoe het zand eigenlijk constant onder je voeten verschuift. En dat wordt dan op een gegeven moment je klok.

V: Je maakt zo het ritme zichtbaar voor ons als publiek. Zoals je je voegt naar een andere ritme in de natuur en probeert dat echt helemaal te volgen.

C: Ik dacht vooral, als je het over publiek hebt, ik wil dingen laten zien waar publiek ook die andere tijdsbeleving kan zien of ervaren. Dus dat ze zich kunnen voorstellen hoe dat zou kunnen zijn. En nu met die geluidsinstallatie probeer ik echt het publiek zelf, als representatief lichaam, dat mee te geven, zonder dat ik daar aanwezig ben.

V: Mooi. Dat kan natuurlijk ook heel goed door middel van geluid. Ik weet niet in wat voor ruimte het plaatsvindt? Of je dat in het donker beleeft of...?

C: Dat weet ik nog niet.

V: Ik heb nog een aantal vragen over water trouwens.

C: Goed!

V: Welke herinneringen heb jij aan water? En wanneer voelde je je één met natuur/ met water?

C: Een van de mooiste herinneringen aan water was bij de Gaasperplas. Daar zwom ik altijd. Je kunt er van de ene kant naar de andere kant zwemmen. De groep ging nog door, maar ik moest weg. En toen ging het keihard regenen terwijl ik midden op het water was.

V: In je eentje?

C: In mijn eentje. En ik vind dat best eng. Ik heb wel altijd zo'n bal bij me. Maar ik ga wel denken wat er allemaal onder mij zit. En hoe diep het is. Ik zag alle druppels vallen. Er was een mantel van regen om me heen. Ik zag helemaal niks. Het leek of de hele wereld was verdwenen en ik alleen was met al die verschillende ritmes van het water. Dat vond ik echt heel erg mooi.

Een ander voorbeeld is 's ochtends met zonsopkomst zwemmen is voor mij ook heel speciaal, omdat je dan nog de geur van de morgen hebt en het koude water op je huid voelt. Dat vind ik echt magisch. Dat geeft echt het gevoel dat je leeft. Als je door het koude water gaat, voel je echt van wow, ik ben hier!

V: Ja, dat is het zeker! Ik heb zelf ook af en toe in wintertijd of einde herfst, dat ik soms een duik in zee maak.

C: En met die waterpakken was interessant. ik weet nog wel dat we in de studio waren met vier dansers. Het was doodstil en je hoorde alleen het kloppen van het water. We waren alleen maar aan het luisteren naar hoe dat water in die pakken bewoog. En dat is, omdat we het zoveel uur deden, een heel sterke herinnering van mij geworden. Hetzelfde geldt voor de zwempakken: Omdat je op je rug zwemt en je iemand anders voelt, maar ook naar de blauwe lucht kijkt. En je voelt je ruggengraat alle kanten op gaan.

V: Jullie probeerden jullie elkaar zo te volgen.

C; Ja.

V: Terwijl jullie zwommen, of waren jullie aan het drijven?

C: De een kon zwemmen, de ander moest drijven. Dus dat was het voelen, wie gaat er nu zwemmen, wie gaat er drijven. Wie kiest wat, wanneer.

V: Een balans vinden.

En dat is het met dit vak. Elke keer als je dan zo'n ervaring ontwikkelt en het dan heel lang doet, dan wordt het heel bijzonder.

V: Wanneer heb je het gevoel van volledig vrijheid ervaring? Waar en wanneer was je vrij?

Speelde je en kon je verdwijnen? In water. Of in je omgeving.

C: Ja, ik denk bijna elke dag.

V: Echt? Wauw. Dat is mooi.

Ik ben met dansen eigenlijk altijd vrij. Ik denk dat dat ook mijn verslaving is.

V: Dat kan ik me voorstellen. Want ik hou enorm van dansen! Dat is voor mij ook echt ultieme vrijheid. Het is zo goed om met je lijf bezig te zijn. Ik bedoel, dat merk ik soms als ik heel veel achter mijn computer bezig ben: Het is zo nodig en fijn om te bewegen. Volgens mij moet iedereen dat veel meer doen.

C: Zo zijn we geboren. Daar komen we vandaan natuurlijk, we zijn gemaakt om veel te bewegen.

V: Fijn dat het je hoofd vrijmaakt. En je één kunt worden met de omgeving.

C: Als ik in de natuur ben, voel ik me heel vrij. Ik denk dat het te maken heeft met de mogelijkheid hebben om te luisteren. Dus als ik bijvoorbeeld ergens zit op een plek of dat ik aan het wandelen ben, of aan het onderzoeken en ik kan luisteren, of ik mag luisteren, of ik sta mezelf toe te luisteren. En dat dingen dan de hele tijd aan het veranderen zijn. Door echt te luisteren hoor je steeds meer of zie je steeds meer.

V: Dat je tijd neemt om ergens te zijn zonder iets te willen, te moeten, iets te doen. Aandacht hebben?

C: Ja, en ik denk dat ik me dan het meest vrij voel. Want dan merk ik dat de wereld zo onverwachts is. Dat er elke keer nieuwe dingen verschijnen. Dat is ook onderdeel van mijn *practice*. Ik heb soms echt besloten; ik ga een uur hier zijn. Soms begon het met de gedachte 'shit ik moet allemaal dingen doen'. Maar dan wist ik, als ik dit echt ga doen, dan komt er zometeen een andere realiteit naar boven. Als je alles loslaat en je helemaal overlevert aan wat je voelt of tegenkomt.

V: Ja precies, je moet jezelf toestaan dat te laten gebeuren. En dat kost...tijd! Die uitdrukking KOST TIJD...haha!

C: Inderdaad haha...Ik kan me nog heel goed herinneren in IJsland toen ik elke ochtend een wandeling deed en op een gegeven moment zag dat er op alle heideplantjes een druppel ontstond. En die druppel viel dan heel zwaar naar beneden. En dat zag ik en ik dacht wauw, dit is gewoon muziek. Op een gegeven moment zag ik al die heideplantjes en al die druppels op allemaal verschillende manieren van het plantje afvallen. Op een gegeven moment ging ik er helemaal in op.

V: Je was compleet ingezoomd op waar je was. Die heel kleine veranderingen begin je dan te zien.

C: Ja. Omdat je...daar lang blijft en alleen maar observeert. Het klinkt zweverig, haha.

V: Haha! Ik zie het helemaal voor me, mooi beeld.

V: Op welke manier beïnvloeden deze herinneringen hoe je in de wereld staat? En je keuzes als kunstenaar?

V: Ik merk dat ik steeds meer met het publiek wil delen. Dat ik het zelf als performer wat minder interessant vind. Maar dat ik vooral heel graag iets wil overbrengen. Dat het echt geen goed idee is om de hele dag achter een laptop te zitten. Want daar wordt de wereld niet beter van, zelfs al doe je allemaal heel goede dingen. Maar als we dat allemaal massaal blijven doen, zien we de wereld om ons heen niet meer. Waar we zijn. Hoe meer ik me aan het verbazen ben over alles, hoe meer ik dat wil delen.

V: Dat je manieren wil vinden om dat te bereiken, voor anderen? Want dat doe je al door jouw films en live performances. Met name de films aangezien die door nog veel meer mensen gezien kunnen worden. Maar dat is niet hetzelfde als zelf ervaren. Je kunt wel beter bepalen wat wat ze mee krijgen (in een film), meer dan bij een performance. En het kan zich overal afspelen.

C: Sinds dit jaar dacht ik van ja, een film is geromantiseerd, het kan té mooi zijn; in de natuur is alles mooi. Toen begon ik me heel erg af te vragen hoe ik het hier in een theaterruimte kan laten gebeuren, waar alles is weggehaald? Zonder het een spektakel te maken.

V: Dus dat je toch datzelfde effect bereikt, maar dan met andere middelen. Met onze eigen menselijke omgeving.

C: Ja, zodat als mensen naar huis gaan dat ze dat ook thuis denken: Hé, maar misschien zou ik dit anders kunnen doen.

V: Dat ze er meer aan kunnen relateren dan, oh ja, prachtig dat Groenland, die video daar in dat landschap. Cool dat je daar was, maar ik zit hier, in een stedelijk omgeving.

C: Hahah, ja! Want dat is toch wel de grootste realiteit van de meeste mensen, dat ze gewoon hier zijn. En dan te kijken, hoe kan je die nieuwsgierigheid voor de omgeving om je heen aanwakkeren en soms in te stappen op andere tijdservaringen en ritmes. En dan niet alleen maar door yoga of *mindfulness*, Maar in het echt, in het dagelijkse leven.

V: Droom of fantaseer je wel eens over wie of wat we kunnen zijn in de nabije toekomst? In relatie tot onze omgeving. Dus hoe zullen de verhoudingen tussen dier, wij zijn ook dier natuurlijk, en de omgeving zijn?

C: Ik heb onderzoek gedaan naar het micro-ecosysteem op de korstmossen en daardoor ben ik ook onderzoek gedaan naar tijd, want tijd gebeurt in de korstmos op een hele andere manier. En ik denk, als we meer zouden kijken naar alles wat er om ons heen leeft en dat als een leerschool zouden beschouwen dat we dan echt veel leukere wezens zullen worden. En dat wordt al wel gedaan natuurlijk. We kijken hoe libelles vliegen en gebruiken dat om helikopters te ontwikkelen, dat soort dingen. Maar ik denk dat de gewone mens van de kleinste dingen om ons heen kan leren. En dat we serieus moeten nemen dat een plant gelijk is aan ons. In de zin van, zonder die plant zijn wij ook niks. Het is wel mijn droom dat het hiërarchische denken, dat wij alles zijn, verdwijnt.

V: Dat we meer op gelijke voet gaan leven met alles om ons heen.

C: Ja, ik denk dat we ook minder verveeld zullen zijn.

V: Meer tijd nemen.

C: Je merkt dat vaak het gevaar is dat mensen het gaan vermensen. En het is moeilijk om dat niet te doen, dat merkte ik zelf ook. Om het te vermensen. Dus door bijvoorbeeld de zee een stem te geven. Maar dan heb je het over een menselijke stem.

V: Ja, precies. Menselijke eigenschappen en waarden toeschrijven aan de (rest van de) natuur.

C: Ja, dat is denk ik een groot gevaar, als alles nog menselijker en meer toegeëigend wordt.

V: Het is goed de wereld te nemen zoals die is.

C: En te realiseren dat je het eigenlijk niet weet. Want in de biologie, dat vertelde de wetenschappers met wie ik werkte, is alles de hele tijd aan het veranderen. Eerst hadden ze het bijvoorbeeld bij het onderzoek van korstmossen altijd over mannetjes en vrouwtjes, maar nu hebben ze het over binaire wezens. Dus omdat onze taal verandert in onze maatschappij en onze kijk op seksualiteit of geaardheid, wordt dat ook in de biologie

meteen doorgevoerd. Dan zie je hoe beperkt we zijn.

V: En hoe het per decennium weer verandert, onze perspectieven en onze taal.

C: Ik denk dat het heel goed is om ons bewust te zijn van onze beperkingen. Dat we dat meer accepteren. En dat meenemen in wat we te zeggen hebben: Het lijkt vaak alsof iets de waarheid is, maar het is slechts gebaseerd op informatie die we tot nu toe hebben. En dat verandert steeds.

V: Dat moeten we zeker in gedachten blijven houden. Daarom blijft het interessant om te terug te kijken en te lezen over hoe we voorheen de wereld meemaakten en daar betekenis aan gaven. En hoe dat in de toekomst zal zijn, tja...

De volgende vraag gaat over jouw manier van werken. Kun je me meer vertellen over de invloed op jouw werk door danser en choreograaf Simone Forte en haar *moving speech*?

C: Wat zij veel in haar werk heeft gedaan is dat je improviseert, je danst in de ruimte zoals jij ook doet, vrije dans, maar dan zonder muziek. En dan is het zo dat zij, en dat doe ik ook altijd in mijn *practice*, acht of tien minuten daarna non-stop schrijft. Dus je schrijft alles op wat er in je opkomt. En dat doe ik nu nog steeds. En zo heb ik ook mijn films gemaakt. Dan keek ik wat er interessant was aan die tekst. En dan gebruikte ik dat bijvoorbeeld weer om een vraag te formuleren over de ruimte. Of dat je bijvoorbeeld aan het dansen was en je raakte de muur aan en had een gedachte daarbij: Die verschijnt dan weer in die tekst. Dan gebruikte ik dat als punt om terug te komen in mijn onderbewustzijn bijvoorbeeld en daar wilde ik op verder borduren.

V: Dus een soort wisselwerking tussen tekst en beweging eigenlijk. Koppel je dan aan die vraag vervolgens weer een beweging? Of dat niet per se?

C: Ja. En meestal blijft zo'n vraag heel lang bij me. Ik geloof er heel erg in, dat als je een duidelijke vraag hebt, dat die vanzelf wordt beantwoord gedurende het proces. Maar dat het niet zo is dat die vraag altijd helemaal bovenaan hoeft te blijven. Het zijn meestal onmogelijke vragen. Maar dan, als ik hem later terug heb, denk ik, hé, maar die vraag is wel beantwoord op een bepaalde manier. In de sensibiliteit bijvoorbeeld. En dat vind ik heel fascinerend. Dat dan je onderbewuste toch iets aan het oplossen is.

Nu in *Beating* gebruik ik ook veel taal. Om dingen aan te raken pas ik allerlei soorten taalspellen toe. Bijvoorbeeld, iedereen moest twintig manieren van aanraking opschrijven. En daarnaast twintig soorten van texturen of structuren. En dan werden er combinaties gemaakt en daarmee moesten ze bewegen. Sommige deelnemers zeiden: Ik kom daar niet. En ik zei: Blijf daar tussen hangen, want beiden woorden geven een gevoel: Hoe beweeg je? Wat voor een kwaliteit hebben die twee woorden samen? Bij mij gaat het heel vaak over hoe taal eigenlijk het lichaam stuurt op een bepaalde manier.

V: Welke rol heeft kostuum of *body mask* in jouw werk?

C: Daar ben ik mee begonnen op de Rietveld Academie. Ik maakte heel grote sculpturen. Doordat ik het paardrijden heel erg miste, ben ik gaan bedenken hoe ik dingen kan maken die mijn lichaam zo erg manipuleren, dat ik weer het gevoel krijg wat het een paardrijden me gaf. En later dacht ik, kan ik dit ook zonder het maken van kostuums?

V: Werkte een kostuum als een verlengstuk van je lichaam?

C: Ja.

V: Dus het gaf je een extra mogelijkheid in een beweging of juist een beperking?

C: Ik heb voor mijn eindexamen enorme schoenen gemaakt van kussens. Er waren vijf dansers, die dansten daarop en konden alleen maar heel langzaam bewegen, er was een enorme vertraging. Nu vind ik het heel lastig om op met kostuums te werken en is dat helemaal niet aanwezig. Omdat het als aankleding voelt voor mij. Dat zal vast weer veranderen, maar nu weet ik het niet zo goed... Hoe is dat voor jou? Over wat kostuums voor je zijn? Is dat nu veranderd sinds deze studie?

V: Goede vraag. Misschien wel. Maar nog niet heel erg bewust. Nee. Ik hang nog heel erg aan wat het altijd geweest is. Sinds dat laatste project heb ik het gevoel dat het meer over beweging gaat. Mijn kostuums zijn soms sculpturaal of een installatie van stof. Soms een heel bouwwerk, met een constructie dat fungeert soms als decor en kostuum tegelijk. Iets waar je in kunt. Ik weet niet waar dit precies heen zal gaan, maar wel dat ik meer interdisciplinair wil werken, o.a. met dansers omdat ik die wisselwerking interessant vind.

C: Wat ik heb geleerd toen ik nog kostuums maakt is dat iets heel kleins goed kan werken en dat dingen niet af hoeven te zijn. Zo heb een keer een kostuum gemaakt waar allemaal

zakjes zand aan bevestigd waren. Die zakjes wilde ik eigenlijk doorzichtig maken, zodat je al dat zand zou zien. Ze zaten voornamelijk op mijn rug en als ik dan bewoog viel het zand eruit. Gedurende de performance werd ik steeds lichter en dat veranderde mijn beweging.

V: En je liet een heel spoor achter. Mooi idee.

C: Dat heb ik dus nooit afgemaakt omdat ik het gewoon niet kon.

V: Het mooie vind ik dat er een transformatie plaatsvindt, dat is het verhaal dat je daarmee vertelt.

C: Ja. Het was gebaseerd op een vriendin die haar moeder had verloren en ze vertelde dat haar lichaam soms zo zwaar was. Fysieke dingen kunnen soms ook mentaal zijn, net als dit kostuum. De nadruk lag voor mij denk ik, in die begintijd, op een vertaling van een mentale staat van zijn, die ik fysiek uitbeeld.

V: Ja, zeker duidelijk bij deze performance met zand. Hoewel ik me daar ook iets bij voor kan stellen met dat water op je hoofd. Ik kwam op deze vraag doordat ik de video van jou heb gezien, waarin je delen van kostuums gebruikt. Wat je daarover zei vond ik van belang: Elke herinnering vindt zijn oorsprong in fysieke ervaring. Stel je voor dat je jouw ervaring van de wereld zou kunnen veranderen door je lichaam te veranderen.

C: Daar geloof ik nog steeds helemaal in. Maar nu doe ik dat zonder kostuums.

V: Door welke kunstenaars, makers, denkers, schrijvers of persoonlijkheden die niet direct werken in het domein van choreografie en dans, laat jij je inspireren?

C: Pierre Huyghe, een Franse kunstenaar. Hij werkt heel veel met biologische systemen. Hij maakt heel erg *site specific* werk en werkt met micro-organismen, maar ook met speculatie en met fictie en verhaal. Ik ben een enorme fan.

En een manier van werken die me inspireert is dat van een schilder/ tekenaar (wiens naam ik niet meer weet) die om te leren tekenen heel lang in het donker is gaan tekenen, om te ontleren. Om niet te leren vormen te maken, het is zijn zoektocht naar vrijheid en ruimte. Dat zijn voor mij nu de twee kunstenaars die het meest naar voren komen.

V: En kun je daarbij aangeven welke kern of vraag of kwestie door deze inspirator wordt geraakt?

C: Bij Pierre Huyghe is het verlies aan controle. Dus hij maakt installaties waar hij uiteindelijk niet weet wat de uitkomst gaat zijn. Dus het werk gaat op zichzelf leven. En dat komt omdat bijvoorbeeld mieren onderdeel zijn van zijn installatie of zelfgenererende dingen. En altijd zijn er organismen bij betrokken. Dus hij probeert een ecologie te creëren waar verschillende entiteiten in werken.

V: Waar hij geen invloed op heeft of dat in ieder geval dat loslaat?

C: Ja. En hij is ook altijd bezig met tijd: Er zijn altijd verschillende temporaliteiten op die plek aanwezig. En hij maakt de mens minder belangrijk. Er komen wel performers voor in zijn werk, maar die staan op gelijke voet met al het andere. En het zijn echt magische beelden!

V: En welke choreografen hebben wat jou betreft, baanbrekend werk verricht? Op het gebied van laten beleven van een ander, niet menselijk perspectief?

C: Heel weinig. Ik denk voor mij...Jefta van Winteren en bijvoorbeeld Deborah Hay. Maar dat gaat dan meer over dat ze...een andere manier van zijn in de ruimte hebben geactiveerd. Of mij er bewust van hebben gemaakt. Maar het is niet zo dat het hen gelukt is en hun doel was om echt te zorgen dat je het gevoel hebt dat andere entiteiten op een gelijk voetstuk staan.

V: Dus dan gaat het meer over gewoon mens zijn en dan op een andere manier jezelf laten zien?

C: Ja. Het is wél mijn doel om dat in de choreografie te brengen [dat de mens en andere entiteiten op een gelijk voetstuk staan].

V: Welke rol speelt naast menselijke taal, niet-menselijke taal in jouw werk? Is dat iets waar je ook mee bezig bent?

C: Voor mij kunnen alle vormen van expressie een rol spelen. Dus als je een woord zegt, dan geeft het een bepaald gevoel in mijn lichaam. Maar bijvoorbeeld als ik een bij zie bewegen, geeft het ook een bepaalde sensatie in mijn lichaam. En die staan voor mij op gelijke voet, qua gevoel. Maar daarbij moet gezegd worden dat ik natuurlijk niet weet wat die bij aan het doen is. Het gaat om mijn fysieke reactie: Ik voel iets kleins gebeuren.

V: Ja precies, dan focus je meer op wat het bij jou teweeg brengt.

C: Omdat ik me te dom voel om te begrijpen wat die bij echt wil. Daar kan ik alleen maar

over fantaseren. Het klinkt aan de ene kant heel egocentrisch en arrogant, maar aan de andere kant denk ik, dit is het enige wat ik wel een beetje van af weet [beweging en dans].

V: Het gaat meer over de rol die die bij kan hebben in jouw werk, op één of andere manier? Dus je kunt het meenemen en vertalen naar een gevoel, een beweging of zelfs een woord misschien wel?

C: Ja...Zo hebben meeuwen me ook eens beïnvloed bij het maken van een performance. Meeuwen bij zee die dan op een bepaalde manier aan het vliegen waren waarbij ik dacht, als ik nou deze beweging ga maken, wat gebeurt er dan? Ik ben altijd wel bezig met hoe andere dieren bewegen of zijn. Als ik in de studio ben en ik hoor een bromvlieg, dan wordt die bromvlieg sowieso onderdeel van wat ik aan het doen ben. Dat vind ik leuk, dat soort verrassingen.

V: Soms krijg je op deze manier iets cadeau of ontstaat er een verrassende wending, zeker als je buiten werkt.

C: Ja precies.

V: Welk aandeel heeft het onderzoek en experiment in jouw praktijk?

C: Ik denk dat onderzoek en experiment heel belangrijk zijn om goed werk te maken. Omdat je toch altijd onverwachtse dingen aantreft. En daardoor fouten maakt en daardoor weer een andere weg moet slaan. Ik zie dat echt als essentieel. Anders blijf ik in mijn eigen habitat zitten. Dan blijf ik de bewegingen doen die ik al ken. Dan blijf ik de dingen zien die ik altijd gezien heb.

V: Welke vraag of kwestie is wat jou betreft op dit moment het meest urgent in het veld van performance, dans en/of choreografie?

C: Waar we het net over hadden. Over verbintenis met andere entiteiten.

Het probleem van in het theater werken is, dat dit lastig te onderzoeken is. Laatst bracht iemand een vlinder in het theater bij ons op school. En iedereen vond dat zielig. Dus iedereen is alleen maar bezig met de zorg voor die vlinder. Dat die er alleen is voor jouw kunstproject, dat arme dier. Terwijl als wij een vlinder in ons huis hebben of zo en het gaat dood, dan is daar niet zo'n probleem mee. Maar als je het in het theater een vlinder in een lamp aan het vliegen is, dan is dat direct misbruik. Dus je kan bijna niet met andere entiteiten werken in het theater. Dat vind ik het mooie aan film. Dat je dingen kan editen en dat je in een fictie komt, waar je het gevoel kan krijgen van oké, ze is aan het dansen met die vlieg, die vlieg is een inspiratie. En je op een heel andere schaal kunt werken en dat het hiërarchische in film verdwijnt. Dus de non-hiërarchie tussen mens en niet-mens, dat kun je bijvoorbeeld in een theater, of in een live voorstelling, eigenlijk nooit voor elkaar krijgen. Omdat we zo gecentraliseerd zijn als mensen.

V: Je bevindt je ook in een menselijke omgeving natuurlijk. Dat maakt een groot verschil.

C: Met films blijft het een fictiewereld. Ik denk dat Pierre Huyghe dat bijvoorbeeld wel heel goed doet, zijn werk leeft echt.

V: Waar doet hij zijn werk? Buiten?

C: Hij heeft een eiland in Noorwegen helemaal omgebouwd tot een kunstwerk. Het zijn enorme projecten. Bij de Venetië Biënnale had hij een compost hoop-achtige plek, buiten. Hij had een sculptuur waar hij een bijenkorf op had gezet, zodat het hoofd van dat sculptuur abegven was van bijen. En hij had een hond lopen met een roze poot. Dat is goed werk, ja. Het is nog steeds discutabel, maar ik vind dat hij die gelijkheid wel goed aanpakt.

V: Ik heb nog een paar vragen over jouw praktijk. Waarom heb je voor deze masters gekozen bij Das Arts en in Oslo?

C: Ik was bezig met film, maar ik merkte soms dat ik bij choreografie nog de dramaturgische lijnen miste. En dat ik dat vaak door tekst oploste. Maar ik voelde dat ik meer wilde, de complexiteit in choreografie wilde opzoeken. Omdat ik als beeldend kunstenaar werk, ben je altijd bezig van project naar project te leven. Daar was ik uitgeput van. Je moet om de zoveel tijd weer iets nieuws hebben. Ik kon dat niet beiden doen, dus ik wilde onderzoek doen en mezelf de tijd te geven om dat op te lossen. En ik merkte dat er zoveel drukte op mezelf stond dat ik niet in staat was om dat zonder een master te doen.

V: Een master geeft je veel ruimte en tijd. En focus.

C: En een enorm netwerk. Omdat ik veel in de beeldende kunst zat, was het ineens een heel ander netwerk.

V: Dat is zeker belangrijk. Dat is vaak lastig, in een ander netwerk terecht komen.

C: Het gaat meestal via via. Ik weet niet of het voor jou hetzelfde is? Door een studie werkt

dat heel goed. En het rare was, veel dansers kenden mij al. Voor september, waren er al een aantal dansers naar mij toe gekomen en zeiden van ik wil graag met jou werken. Ik dacht ja maar, hoezo? Ik zit helemaal niet in jullie wereld. Maar dat klopte niet helemaal: Via de instituten krijg je minder mee, maar blijkbaar in een underground scene wisten ze van mijn bestaan af.

V: Wat goed. Als je in je bestaande netwerk verkondigt dat je bepaalde plekken/ connecties zoekt kom je via via inderdaad op nieuwe plekken terecht. Door het overal kenbaar te maken binnen jouw netwerk kan het verschuiven.

C: Ja, en het is ook niet zo'n grote verschuiving, van beeldende kunst naar dans. Maar vooral ruimte en tijd waren redenen om de master te starten. Er was een leraar uit Los Angeles met wie ik heel graag wilde werken. Ik mocht op DAS in mijn eigen leraren uitkiezen. Dus ik kon met haar werken uit New York en met een ander uit Frankfurt. Zij zijn allebei theoretici. En DAS Choreografie kon mij dat bieden. Maar achteraf wist ik dat samenwerken ook gelukt zou zijn als ik een mail had gestuurd. Omdat ze het onderwerp zo interessant vonden en dat het goed linkt aan wat zij doen.

V: Het kan helpen juist contact te maken via een instituut. Ik bedoel, los van deze docenten, zijn er wellicht andere, mooie ingangen mogelijk via DAS Arts.

C: Ik had me bij twee studie aangemeld en ben op beide studies aangenomen.

V: Je doet een dubbele studie! Wauw.

C: Ja, ik kon niet zo goed kiezen. Toen heb ik wel voor Das gekozen en toen heb ik een uitwisseling van een jaar bij Oslo [Oslo National Academy of the Arts] gedaan. Omdat ze daar een aantal leraren hadden die ik ook heel interessant vond. En ik wilde meer in de natuur zijn en daarbij hebben ze enorme ruimtes om te experimenteren.

V: Geweldig. Studeer je nog steeds in Oslo?

C: Ik heb het jaar al gesloten.

V: Ik wilde je als laatste vragen hoe de keuze voor de studies jouw praktijk verrijkt heeft, maar dat heb je net al grotendeels toegelicht.

C: Ik wil graag toevoegen dat dankzij DAS de samenwerking met ARIAS [<https://arias.amsterdam/>] tot stand gekomen. Ik wist wel veel van hen, maar het ging toch veel makkelijker via DAS. Het is een leuke samenwerking.

V: Het was via ARIAS dat ik jou heb leren kennen. Dat waren mijn vragen tot nu toe Clarinde. Dank je wel.

C: Het was leuk! Ben je er blij mee?

V: Zeker! Ik vond het heel leuk om te horen over jouw visie en hoe je te werk gaat. Ik heb alleen nooit nog een werk van je gezien.

C: Als er nog dingen die hier en daar nog onderbelicht zijn, kun je me altijd nog via mail vragen stellen. Heb jij een droom of ideeën over hoe je nu verder wil?

V: ik heb een project op de plank liggen wat ik ooit gestart ben als onderzoek met een sopraan die ik veel samenwerk - zij is ook creative bij House of Makers - een componist en een lichtkunstenaar. We hebbende het idee voor een installatie met performance, kostuums, licht & geluid waar het publiek doorheen loopt en een andere perspectief biedt aan de hand van desoriëntatie, aanraking en andere zintuigelijke ervaringen. Dat het publiek deel wordt van de performance zou ik van toegevoegde waarde vinden: De verbinding met publiek spreekt me erg aan. Ik zou het publiek graag meer willen kunnen sturen. Mijn performances zijn vaak interactief, maar het is best lastig om mensen te sturen, omdat iedereen anders reageert. Ik wil een manier vinden dat het publiek kan opgaan in mijn verhaal. Misschien moeten ze het één voor één beleven. Dat je een wereld neerzet waarin ze anders gaan kijken of voelen en merken dat door hun fysieke aanwezigheid in de ruimte er iets verandert. Dat hun aanwezigheid gevolgen heeft en voor verandering zorgt.

Bij de entree van een tentoonstelling in Londen liepen we door een compleet duistere gang met verschillende hoogtes en bochtjes. Je ging dan hoog en omlaag en kwam helemaal gedesoriënteerd binnen in de tentoonstellingsruimte. Je was ge- reset. Een fris begin. Dat soort dingen vind ik te gek. Dat doet iets met je fysieke en ook mentale beleving bij het betreden van een ruimte.

Een ander inspirerend voorbeeld was bij de installatie Spectrum van Boukje Schweigman en Cocky Eek, waarbij je wordt ondergedompeld in een kleur- en lichtspel. Maar het begint ermee dat je op een rechte plank komt te staan, waar je met een riempje wordt vastgezet. In complete duisternis beweegt vervolgens de plank heel, heel langzaam omlaag. Je hebt

het bijna niet door, zo super langzaam ga je van rechtop staan naar een liggend perspectief. Je voelde heel langzaam zwaartekracht veranderen... Die ervaring was misschien het indrukwekkendste van de hele installatie.

C: Dat bedoel ik. Soms is het maar iets heel kleins... wat zo'n enorm effect kan hebben. Maar het ligt gewoon aan hoe je dat dan helemaal voorbereidt. Want als het helemaal een pak werk is, dan is het alweer *too much*. Dat blijkt steeds, elke keer is het een versimpeling die het beste werkt. Helemaal als je een ander iets wilt laten beleven. Het moet simpel zijn. De tijd is ook heel belangrijk. De tijd die je geeft voordat iemand erin stapt. Het moet ook niet te snel zijn. Maar ook niet te langzaam. Heel langzaam kan wel, maar dan moet je een ervaren theaterkijker hebben die dat helemaal accepteert.

V: Het is lastig om publiek iets af te dwingen. Ik heb een performance van een hangende kwal gemaakt in een boom, waar op een gegeven moment een transformatie plaatsvindt. Mijn doel is doordat mensen lang naar dit dromerige beeld kijken in een soort verstilling raken. Er gebeurt niet zo veel. Het is een ontheemde kwal die in de lucht zweeft en het publiek wordt gedwongen omhoog te kijken naar de bomen. Ik weet niet of het goed overkomt...

C: Ik was laatst bij een voorstelling waar mensen eerst naar een audiofragment moesten luisteren, voor ze binnenkwamen. Als je nog thuis was of op de fiets. Je kon zelf kiezen uiteraard, maar ik had het gedaan toen ik op de fiets zat. Toen ik aan kwam en de zaal inging liep dat geluid gewoon door. Ze begon eigenlijk het verhaal al thuis/ onderweg. En ik had in september een voorstelling gemaakt waar mensen bij zonsopgang naar de zaal kwamen. Die zeiden dat de stadservaring op dat tijdstip, om 's morgens zo vroeg door de stad te fietsen onderdeel was van de totale ervaring. Dus dat de plek zelf niet per se de grens hoeft te zijn van de voorstelling.

V: Interessant. Dus dat je mensen ook inderdaad iets van tevoren meegeeft. Of daarna.

C: Ja. Kan ook iets zijn om vast te houden of op te zetten.

V: Ik deed laatst wandeling met een live podcast. Diegene liep mee en liet een soundscape horen en vertelde een verhaal. Het was georganiseerd vanuit Gouden Haas, er was een heel programma dat ging over het Symbiocene. De podcast was een soort dystopisch verhaal over natuur in de stad. We deden een wandeling over dat terrein daar, zo richting IJburg, over een braakliggend terrein. Je ervaart de omgeving - de stad in dit geval - zo anders als je tijdens een wandeling een verhaal luistert of muziek hoort. Ik voelde me als in een andere dimensie. Als ik andere mensen op straat zag lopen voelden ze ver weg; ik ben in deze dimensie en jij begeeft in een heel andere wereld.

C: Hierbij moet je rekening houden dat iedereen anders *ge-wired* is. Ik vind het soms bijvoorbeeld heel vervelend om teveel te moeten tijdens voorstellingen. Ik ben zelf niet zo'n goede kandidaat voor participeren.

V: Dat je niet graag meedoet met andermans uitvoering?

C: Nee, eigenlijk niet. Het moet best wel subtiel bij mij zijn.

V: Mensen reageren en voelen dat heel verschillend inderdaad...

C: En veel mensen vinden het eng. Die denken ja, sta ik zo meteen in de *picture*.

V: Ik heb ook paar performances waar dat gebeurt... Ik denk altijd, het is maar een grapje, weet je wel! Maar dan toch nemen ze het vaak heel serieus. Bij *Under her Skirt*, een performance van mij waarbij ik een enorme vrouw van vier meter hoog met een rode jurk, iemand uit het publiek lok om onder de rok te komen. Wat op zich heel...haha...-en zeker tegenwoordig- uitdagend is. Dus het gebeurt weleens dat mensen niet willen meedoen. Of niet willen dat hun partner onder de rok gaat. Dat vind ik grappig. Maar het is ook begrijpelijk! Onder de rok zit een andere performer, een zangeres. Je komt bij haar in een kleine, intieme wereld waar je wordt toegezongen. Terwijl je omhoog kijkt naar benen in ouderwets ondergoed van die dame bovenin. In de rokconstructie is een fiets verstopt. Iemand uit het publiek wordt uitgenodigd aan het werk te gaan (te fietsen) om de dame boven in beweging te brengen, zodat ze kan zwieren over straat. Dus je wordt eigenlijk soort van gebruikt als deelnemer haha...Dat vinden sommige mensen te spannend of zelfs bedreigend, in je eentje deel te nemen aan een performance, niet wetende wat je te wachten staat...

C: Haha! Ik kan het me voorstellen. Ik wil graag wegdromen bij een voorstelling en als ik dan te veel op de voorgrond kom, krijg ik een soort van stress. Want dan moet ik ineens iets

doen. En moet ik ineens aanwezig zijn. Terwijl, dingen die op de grond plaatsvinden, waarbij ik moet liggen, vind ik prima. Ik heb ook wel eens voorstellingen bezocht met aanrakingen, dat vind ik heel relaxed. Maar dan gaat het ook niet over het kijken of naar anderen kijken of dat iemand naar mij kijkt.

V: Ik denk dat juist sommige dingen beter werken als je iets in je eentje betreedt of beleeft. Waardoor je meer met jezelf bent en bewust van de plek waar je je op dat moment bevindt. En je zult minder praten: Met andere mensen ga je eerder samenzweren en de dingen beschouwen en dat is zonde en haalt je uit de ervaring.

C: Ja, dat sluit je dan alvast uit.

V: Ja, precies. Dus ik zie de installatie waar ik het over had voor me als iets wat ooit in het theater - of in ieder geval binnen - plaatsvindt. Voor mijn eindpresentatie bij CrossYart zit ik te denken om de presentatie een zintuiglijke ervaring te maken. Dat de anderen juist niets kunnen zien, wel horen en voelen. Of andersom haha!

C: Ik ben nu een heel interessant boek aan het lezen over iemand die doofstom is en die de wereld beschrijft vanuit zijn perspectief. Ik weet de naam niet meer.

V: Is diegene doof geboren?

C: Nee, hij is niet doof geboren.

V: Dus hij heeft wel herinneringen aan de wereld van geluid. Ja. Want dat is natuurlijk al anders.

C: Ja, totaal.

V: Stel dat iemand blind geboren is, wat voor beelden zou diegene van de wereld hebben in zijn/haar hoofd?

C: Geen beelden denk ik. Veel vormen en kleuren. En wat voel je? Het is waarschijnlijk veel specifieker.

V: Misschien wil ik ze wel blinddoeken voor mijn presentatie.

C: Daar moest ik aan denken...

V: Ik was een tijdje terug naar een voorstelling door een groot gebouw. We zaten in een ruimte waar we allemaal geblinddoekt werden en alleen luisterden naar wat om ons heen gebeurde, naar teksten die gesproken werden en we aangeraakt werden. Dat werkte heel goed: Ik maakte mijn eigen voorstelling en was super gefocust en geconcentreerd. Ik liet dingen makkelijk toe.

C: Er is een performance kunstenaar die veel met objecten werkt waar ik een keer ben geweest. Je voelde allerlei dingen over je heen bewegen. Het was de manier waarop ze het inleidde, waardoor het heel goed werkte en je makkelijk mee ging moet het verhaal. Ik zal haar naam doorsturen.

V: Ja, graag. Raakte ze jullie aan?

C: L Nee, ze legde alleen objecten op je, waarmee ze een verhaal vertelde.

In Oslo werkte ik samen met een kostuumontwerper. We wilden een soort van black box maken waar mensen zelf hun kleding konden uitkiezen, op basis van wat ze voelden. Als experiment. We zouden allerlei verschillende materialen kiezen voor de kleding. Wat zouden ze aantrekken? We zijn zo visueel ingesteld. Maar wat als we keuzes gaan maken met een heel andere, zintuiglijke prioriteit? Deze week is er overigens op DAS een project over neurodiversiteit, genaamd *Shy Play*. Dat is wellicht interessant voor jou.

V: Dank je. Ik vond het heel inspirerend en leerzaam om je te interviewen, Clarinde. Dank je wel.

C: Jij ook bedankt, het was erg leuk!